

Preporuke za definisanje standarda za zajedničke studijske programe

Uvod

“Preporuke za definisanje standarda za zajedničke studijske programe” su nastale na osnovu pozitivne prakse u drugim zemljama – članicama Evropskog visokoobrazovnog prostora i dosadašnjih iskustava kad je u pitanju akreditacija zajedničkih studijskih programa u Republici Srbiji.

U ovom dokumentu nisu dati standardi za zajedničke studijske programe, nego principi i preporuke na osnovu kojih treba definisati te standarde. S obzirom da već postoje standardi za studijske programe, kao i uputstva za primenu svakog standarda, predložene preporuke su povezane sa postojećim standardima za akreditaciju studijskih programa, što omogućava bolju preglednost i lakšu implementaciju.

Prilikom pisanja ovih preporuka, autori su imali u vidu pre svega pokretanje zajedničkih studijskih programa u čijem izvođenju učestvuju i visokoobrazovne ustanove iz inostranstva, a ne samo iz Republike Srbije.

Ovaj dokument može da posluži i kao uputstvo i priručnik za razvijanje zajedničkih studijskih programa onim ustanovama koje se odluče za pokretanje takvih studijskih programa.

Podnošenje materijala za akreditaciju

Materijal za akreditaciju je jedinstven, tako da zahtev za akreditaciju zajedno podnose sve uključene visokoškolske ustanove ili ustanova koju one ovlaste za to. Ukoliko postoji ovlašćenje, taj dokumenat je neophodno priložiti uz materijal.

Materijal za akreditaciju zajedničkog programa domaćih sa stranim visokoobrazovnim ustanovama se prilaže na dva jezika: srpskom i engleskom. Ukoliko zajednički studijski program organizuju isključivo visokoobrazovne ustanove iz Republike Srbije, materijal se prilaže samo na srpskom jeziku.

Standard 1: Struktura studijskog programa

Studijski program sadrži elemente utvrđene zakonom (koji se detaljno iskazuju u odgovarajućim standardima).

Uz navedene preporuke primenjuju se i odgovarajuća uputstva za primenu standarda 1.

Karakteristike zajedničkog studijskog programa

Zajednički studijski program je program koji zajednički nudi više visokoobrazovnih ustanova. Ove ustanove mogu biti locirane u jednoj ili više različitih zemalja. Zajednički program ne mora nužno da vodi do zajedničke diplome. To je samo jedan od mogućih ishoda. Prema Preporuci za priznavanje zajedničkih diploma Lisabonske konvencije o priznavanju, nakon završetka zajedničkog studijskog programa, student može da dobije:

- Jednu zajedničku diplomu uz dodatak jedne ili više nacionalnih diploma.
- Jednu zajedničku diplomu izdatu od strane partnerskih ustanova uz koju nije izdata nijedna nacionalna diploma.
- Jednu ili više nacionalnih diploma kao jedino uverenje o sticanju zajedničke kvalifikacije.

Zajednički studijski program mora da bude u skladu sa zakonskim okvirima svih zemalja iz kojih dolaze članice konzorcijuma.

Da bi neki program bio prepoznat kao zajednički, mora da ima barem neke od sledećih karakteristika (The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report, 2012):

- Program se zajednički razvija i odobrava od strane nekoliko visokoobrazovnih ustanova.
- Studenti sa svake od partnerskih ustanova studiraju jedan deo programa na drugoj ustanovi.
- Studenti se zadržavaju na partnerskim ustanovama podjednako dugo.
- Period studiranja i položeni ispiti na partnerskim ustanovama se u potpunosti i automatski priznaju.
- Nastavnici sa svih partnerskih ustanova predaju i na ostalim partnerskim ustanovama, zajedno rade na kurikulumu i formiraju zajedničke komisije za prijemni i ostale ispite.
- Nakon završetka studijskog programa, student dobija ili nacionalne diplome svake partnerske ustanove ili jednu zajedničku diplomu.

Zajednički studijski program se može organizovati iz jedne ili više oblasti (IMT programi: interdisciplinarni, multidisciplinarni ili transdisciplinarni), na svim nivoima i za obe vrste studija visokog obrazovanja.

Zajednički studijski program može da se izvodi kada ga usvoje nadležni organi visokoškolskih ustanova koje ga organizuju. Nadležni organi usvajaju Dokument o realizaciji zajedničkog studijskog programa u kojem se definišu svi elementi koji obezbeđuju ispunjenje odgovarajućih standarda za izvođenje zajedničkog studijskog programa.

Konzorcijum

Struktura studijskog programa je u direktnoj vezi sa strukturom konzorcijuma. Konzorcijum predstavlja grupu od dve ili više visokoobrazovnih ustanova, koje su se udružile sa ciljem organizacije zajedničkog studijskog programa, s tim da nije neophodno da sve članice konzorcijuma imaju obavezu izdavanja diplome. Kao članovi konzorcijuma mogu potencijalno da se pojave i druge ustanove kao što su instituti ili naučno-istraživački centri. Članovi konzorcijuma moraju pre svega da budu komplementarni i da sa svojom specifičnom ekspertizom svaki partner obogaćuje studijski program.

Svaka od ustanova – članica konzorcijuma mora da bude akreditovana u svojoj zemlji i da priloži dokaze o tome.

Potrebno je voditi računa o broju partnera u konzorcijumu, jer što je veći broj partnera teže je koordinirati saradnju i veća je potreba za formalnom organizacionom strukturom.

Potrebno je definisati na koji način će se odvijati komunikacija između članova konzorcijuma.

Članovi konzorcijuma moraju da definišu i publikuju zajedničku terminologiju koja obuhvata najznačajnije elemente zajedničkih studijskih programa: zajedničke studije, diploma, konzorcijum, mobilnost itd. Obrazloženje: Terminologija koju koriste članovi konzorcijuma može biti različita, jer su neke nacionalne i međunarodne organizacije razvile svoju terminologiju. Ukoliko se ne definiše zajednička terminologija mogući su nesporazumi unutar konzorcijuma, među studentima i drugim mogućim učesnicima, što može da ugrozi funkcionisanje studijskog programa.

Diploma i dodatak diplomi

Potrebno je jasno definisati da li konzorcijum daje jednu zajedničku diplomu ili više učesnika u konzorcijumu izdaje svoju nacionalnu diplomu.

Članovi konzorcijuma izdaju zajednički dodatak diplomi, čiji je sadržaj obuhvata i strukturu studijskog programa. Dodatak diplome treba da bude izdat na jezicima članova konzorcijuma, kao i na engleskom jeziku.

Ukoliko je konzorcijum postigao dogovor o jednoj ustanovi unutar konzorcijuma koja preuzima ulogu koordinatora studijskog programa, na zajedničkoj diplomi to mora biti naznačeno pored imena te ustanove.

Diplomu i dodatak diplomi potpisuju ovlašćena lica partnerskih ustanova. Ukoliko je partnerska ustanova u sastavu univerziteta, diplomu i dodatak diplomi potpisuje i rektor univerziteta. Jednu zajedničku diplomu mogu da potpisuju ovlašćena lica svim partnerskih ustanova ili ovlašćeno lice iz jedne partnerske ustanove, dok nacionalne diplome potpisuje ovlašćena lica partnerskih ustanova iz date države. Dodatak diplomi potpisuju ovlašćena lica svih partnerskih ustanova. Potpisivanje diploma i dodatka diplomi i ovlašćena lica se definišu u Ugovoru o saradnji.

Ugovor o pokretanju zajedničkog studijskog programa

Konzorcijum prilaže ugovor o pokretanju zajedničkog studijskog programa u kojem je definisana raspodela odgovornosti, očekivani ishodi, kao i svi drugi relevantni parametri. Partneri se moraju izjasniti da je generička verzija ugovora ona koja je napisana na engleskom jeziku.

Ugovor o pokretanju zajedničkog studijskog programa bi trebalo da sadrži sledeće elemente:

- Svrhu i obuhvat sporazuma.
- Zakonski okvir i nacionalnu kvalifikaciju koja je u aneksu ugovora.
- Struktura i organizacija konzorcijuma.
- Strukturu programa (ishode učenja, kurseve, metodologiju, mobilnost).
- Naziv diplome, sa dodatkom diplome u aneksu.
- Ovlašćena lica koja potpisuju diplomu (diplome) i dodatak diplomi.
- Uslove upisa studenata, njihovu selekciju, upis i ispitivanje.
- Finansijski menadžment (uključujući školarine).
- Osiguranje kvaliteta.
- Autorska prava.
- Uslove obnavljanja, prekida, ili modifikacije saradnje.
- Primena zakona i rešavanje sporova.

U program je moguće uključiti i pridružene partnere koji učestvuju samo u pojedinim delovima programa, na primer kroz eksterno učenje, praksu ili finansiranje školarina.

Javnost u radu

Zajednički studijski program mora da ima svoju internet stranicu i potrebno je priložiti web adresu. Na toj stranici se moraju nalaziti informacije o konzorcijumu, terminologiji koja se koristi i sve relevantne informacije o programu, uključujući ishode učenja, podatke o zapošljivosti, šeme i uslove mobilnosti, ciljne grupe, uslove prijavljivanja za program, uslove upisa, kriterijume odabira studenata, kurikulumu, ocenjivanju, podatke o diplomu (diplomama) i dodatku diplomi, školarinama, ugovoru o studiranju, uslovima studiranja za socio-ekonomski ugrožene studente. Takođe, na internet stranici mora postojati informacija o kontakt osobi na svakoj partnerskoj ustanovi ili jedna informaciona tačka za ceo konzorcijum koja je zadužena za davanje informacija studentima.

Internet stranica treba da bude na engleskom jeziku i na jezicima partnerskih ustanova. Internet stranica mora redovno da se ažurira novim informacijama.

Prilozi:

- Uverenja o akreditaciji svih partnerskih ustanova – članica konzorcijuma u matičnoj zemlji.
- Odluke o pokretanju zajedničkog studijskog programa nadležnih organa svih partnerskih ustanova – članica konzorcijuma.
- Spisak članica konzorcijuma, sa navođenjem odgovornih lica koja zastupaju ustanovu (dekana, rektora), kao i lica koja u ime partnerske ustanove obavljaju lokalnu koordinaciju studijskog programa.
- Ugovor o pokretanju zajedničkog studijskog programa.
- Internet stranica zajedničkog studijskog programa.

Standard 2: Svrha studijskog programa

Studijski program ima jasno definisanu svrhu i ulogu u obrazovnom sistemu, dostupnu javnosti.

Uz navedene preporuke primenjuju se i odgovarajuća uputstva za primenu standarda 2.

Svrha

Konzorcijum mora jasno da definiše razloge za razvijanje zajedničkog programa i koja je to dodatna vrednost u akademskom i svakom drugom smislu koja proizilazi iz njega. Potrebno je objasniti kako će biti priznati postignuti ishodi učenja i kakav je pristup narednim nivoima studija u zemljama iz kojih dolaze članovi konzorcijuma. Potrebno je definisati nivo integrisanosti i zvanja koja se dobijaju.

Relevantnost

Konzorcijum objašnjava relevantnost studijskog programa sa više aspekata: akademskog, aspekta zapošljivosti, interdisciplinarnosti ili multidisciplinarnosti naučnih polja, i dodatne vrednosti u odnosu na postojeće studijske programe.

Ciljna grupa

Jasno definisati koje su to ciljne grupe iz kojih će se regrutovati budući studenti. Definisanje ciljne grupe studenata obično podrazumeva razlikovanje studenata koji dolaze iz Evropske Unije, ostatka Evrope ili izvan Evrope. Ponekad targetiranje podrazumeva socio-ekonomske karakteristike studenata kao kriterijum. Ovaj aspekt zajedničkih studijskih programa je tesno povezan za finansiranjem samog programa.

Standard 3: Ciljevi studijskog programa

Studijski program ima jasno definisane ciljeve.

Uz navedene preporuke primenjuju se i odgovarajuća uputstva za primenu standarda 3.

Ciljevi studijskog programa treba da budu u skladu sa osnovnim ciljevima partnerskih ustanova – članica konzorcijuma i da su jasno i nedvosmisleno formulisani.

Konzorcijum treba da objasni koje kompetencije i akademske veštine će se postići kroz realizaciju studijskog programa i koji su metodi koji će biti primenjeni za njihovo sticanje.

Standard 4: Kompetencije diplomiranih studenata

Savladavanjem studijskog programa student stiče opšte i predmetno-specifične sposobnosti koje su u funkciji kvalitetnog obavljanja stručne, naučne i umetničke delatnosti. Opis kvalifikacije koja proizilazi iz studijskog programa mora odgovarati određenom nivou nacionalnog okvira kvalifikacija.

Uz navedene preporuke primenjuju se i odgovarajuća uputstva za primenu standarda 4.

Potrebno je definisati ishode učenja koji se postižu kroz studijski program odnosno koje su to opšte i predmetno-specifične sposobnosti koje stiču studenti.

Konzorcijum dokazuje da je u razvijanju programa uspostavio kontakte sa ne-akademske partnerima s ciljem bolje zapošljivosti studenata i uključivanja elemenata tržišta rada u kurikulum.

Prilozi:

- Ugovori o saradnji između članica konzorcijuma i ne-akademske partnera.

Standard 5: Kurikulum

Kurikulum studijskog programa sadrži listu i strukturu obaveznih i izbornih predmeta i modula i njihov opis. Osnovna izbornost umetničkih studija ugrađena je u glavni predmet.

Uz navedene preporuke primenjuju se i odgovarajuća uputstva za primenu standarda 5.

Akademski kalendar

S obzirom da različite zemlje imaju različite akademske kalendare, konzorcijum mora da definiše jedinstven akademski kalendar koji odgovara svim članicama, a posebno studentima.

Ukoliko postoje razlike u akademskom kalendaru između partnerskih ustanova, potrebna su fleksibilna rešenja kroz skraćivanje ili produžavanje semestra, organizaciju letnjih škola ili učenje na daljinu.

Prilozi

- Akademski kalendar u kojem se prikazuje period odvijanja pojedinih delova studijskog programa na partnerskim institucijama.

Standard 6: Kvalitet, savremenost i međunarodna usaglašenost studijskog programa

Studijski program je usklađen sa savremenim svetskim tokovima i stanjem struke, nauke i umetnosti u odgovarajućem obrazovno-naučnom, odnosno obrazovno-umetničkom polju i uporediv je sa sličnim programima na inostranim visokoškolskim ustanovama, a posebno u okviru evropskog obrazovnog prostora.

Uz navedene preporuke primenjuju se i odgovarajuća uputstva za primenu standarda 6.

Konzorcijum dokazuje da je zajednički studijski program koji se pokreće kvalitetan, savremen i usaglašen sa standardima koji važe u Evropskom visokoobrazovnom prostoru.

Prilozi

- Prikaz najmanje tri studijska programa koji su po svojoj strukturi i svrsi slični sa studijskim programom koji pokreće konzorcijum.

Standard 7: Upis studenata

Visokoškolska ustanova u skladu sa društvenim potrebama i svojim resursima upisuje studente na odgovarajući studijski program na osnovu uspeha u prethodnom školovanju i provere njihovog znanja, sklonosti i sposobnosti.

Uz navedene preporuke primenjuju se i odgovarajuća uputstva za primenu standarda 7.

S obzirom na veliku važnost upisa studenata, potrebno je jasno precizirati obaveze i zadatke svih članova konzorcijuma u procesu prijavljivanja, polaganja prijemnog ispita, ocenjivanja i upisa novih studenata.

Pored toga, potrebno je predvideti rešavanje pitanja marketinga studijskog programa i procedure upisa.

Konzorcijum treba da dokaže da vodi računa u pogledu obezbeđivanja viza za studente koji učestvuju u mobilnosti, ukoliko je to potrebno prilikom odlaska u drugu zemlju u kojoj se nalazi neka od partnerskih ustanova. Konzorcijum treba da dokaže da vodi računa o zdravstvenoj zaštiti studenata, a posebno kada su u pitanju mobilni studenti. Zdravstveno osiguranje studenata mora da važi tokom celog studiranja.

Na prijemnom ispitu, kao jedan od obaveznih delova koji se polažu treba da se pojavi ispit kojim se proverava znanje jezika na kojima će se izvoditi nastava na studijskom programu.

Preporučuje se da konzorcijum ima zajedničku proceduru selekcije kandidata i da postoji zajednička komisija za selekciju.

Preporučuje se da članovi konzorcijuma vode zajedničku politiku kada su u pitanju školarine studenata.

Konzorcijum treba da priloži takozvani „ugovor o studiranju“ koji se potpisuje na početku studiranja između konzorcijuma i svakog upisanog studenta i koji sadrži pregled svih obaveza i prava koje imaju obe strane na studijskom programu.

Informacije o upisu, školarinama, vizama, zdravstvenoj zaštiti, kriterijumima ocenjivanja i rangiranja moraju biti javno publikovane pre održavanja prijemnog ispita.

Prilozi

- Primerak sporazuma kojim se regulišu obaveze članica konzorcijuma prilikom upisnih aktivnosti, potpisan i overen od strane svih članica konzorcijuma.
- Internet stranica studijskog programa sa informacijama o upisu, školarinama, vizama, zdravstvenoj zaštiti, kriterijumima ocenjivanja i rangiranja.
- Primerak ugovora o studiranju.

Standard 8: Ocenjivanje i napredovanje studenata

Ocenjivanje studenata vrši se neprekidnim praćenjem rada studenata i na osnovu poena stečenih u ispunjavanju predispozitivnih obaveza i polaganjem ispita.

Uz navedene preporuke primenjuju se i odgovarajuća uputstva za primenu standarda 8.

Ocenjivanje

Potrebno je uskladiti razlike u ocenjivanju između članova konzorcijuma. S obzirom da ustanove u različitim zemljama mogu imati različite sisteme ocenjivanja studenata, potrebno je predvideti i publikovati sistem konverzije ocena iz jednog sistema u drugi. Jasna politika ocenjivanja zahteva razrađen okvir koji se bazira ili na broju kredita, ili na opterećenju studenata ili na zahtevanim ishodima učenja.

Mobilnost

Precizno definisati plan mobilnosti studenata, ukoliko je predviđena. To je jedna od najosetljivijih komponenti zajedničkih studijskih programa.

Postoji nekoliko modela internacionalne studentske mobilnosti u okviru zajedničkih programa:

- Studenti putuju kao grupa, započinjući studije u jednoj lokaciji i prelazeći sekvencijalno na naredne lokacije do završetka studija.
- Studenti mogu da započnu studije na različitim lokacijama i da se zatim spajaju sa drugima na jednoj ili više partnerskih ustanova.
- Studenti su individualno mobilni i skupljaju kredite na različitim lokacijama po slobodnoj želji. U praktičnom smislu ovaj tip mobilnosti podrazumeva da svi studenti nemaju potpuno isti kurikulum.

Napredovanje

Preporučuje se formiranje centra za vođenje karijere („career guidance“) koji bi pomagao studentima za povezivanje sa poslodavcima. Na ovaj način se poboljšava i mobilnost studenata.

Preporučuje se da konzorcijum omogući podršku studentima u pogledu usavršavanja jezičkih kompetencija za jezike na kojima se izvodi nastava.

Prilozi

- Prikaz sistema konverzije ocena između različitih partnerskih ustanova – članica konzorcijuma.
- Šema mobilnosti studenata, sa jasno naznačenom veličinom grupa i vremenom provedenim na partnerskim ustanovama.
- Ukoliko postoje centri za vođenje karijere, priložiti dokaze o tome.
- Ukoliko postoji podrška studentima u pogledu usavršavanja jezičkih kompetencija, priložiti dokaze o tome.

Standard 9: Nastavno osoblje

Za realizaciju studijskog programa obezbeđeno je nastavno osoblje s potrebnim naučnim, umetničkim i stručnim kvalifikacijama. Nastavnici imaju obavezu da usavršavaju svoje nastavničke, naučne ili umetničke kompetencije.

Uz navedene preporuke primenjuju se i odgovarajuća uputstva za primenu standarda 9.

Konzorcijum obezbeđuje više od 70% kompetentnog nastavnog kadra, u radnom odnosu sa punim radnim vremenom, potrebnog za realizaciju studijskog programa.

U realizaciji studijskog programa mogu se pojaviti i kompetentni nastavni kadrovi iz drugih visokoškolskih ustanova, ukoliko je obezbeđena saglasnost Nastavno-naučnog veća matične ustanove, u kojoj je naznačena vrsta, obim i vreme angažovanja na konkretnom studijskom programu.

Prilikom akreditacije proverava se kompetentnost samo nastavnog kadra partnerskih ustanova iz Republike Srbije.

Podaci o svim nastavnicima i saradnicima koji su angažovani na studijskom programu, sa svih partnerskih institucija, moraju biti dostupni javnosti (CV, izbori u zvanja, reference).

Standard 10: Organizaciona i materijalna sredstva

Za izvođenje studijskog programa obezbeđuju se odgovarajući ljudski, prostorni, tehničkotehnoški, bibliotečki i drugi resursi koji su primereni karakteru studijskog programa i predviđenom broju studenata.

Uz navedene preporuke primenjuju se i odgovarajuća uputstva za primenu standarda 10.

Finansijski plan

Konzorcijum treba da priloži detaljan finansijski plan studijskog programa, u kojem će biti obrazloženi svi troškovi pokretanja i funkcionisanja studijskog programa. Takođe, u finansijskom planu moraju biti prikazani i planirani prihodi klasifikovani prema izvorima prihoda. Preporučuje se da finansijski plan ima više različitih izvora finansiranja.

Finansijski plan mora da bude razrađen pre početka razvijanja programa i da prikazuje distribuciju sredstava između partnera u konzorcijumu. Takođe, konzorcijum mora da pokaže da je uzeo u obzir uslove oporezivanja u različitim zemljama iz kojih dolaze partneri.

Finansijski plan mora biti potpisan od strane svih članica konzorcijuma.

Mesto realizacije studijskog programa

Zajednički studijski program se ostvaruje u sedištim partnerskih ustanova, pri čemu se precizno definišu delovi studijskog programa koji se realizuju u pojedinim sedištim.

Da bi studijski program dobro funkcionisao, neophodna je dodatna administrativna struktura koja se mora detaljno prezentovati.

Prilozi

- Finansijski plan zajedničkog studijskog programa.
- Prikaz administrativne strukture (kadrovi, prostor, oprema) koja je namenjena za realizaciju zajedničkog studijskog programa i njena distribucija po partnerskim institucijama.

Standard 11: Kontrola kvaliteta

Kontrola kvaliteta studijskog programa sprovodi se redovno i sistematično putem samovrednovanja, akreditacijom i spoljašnjom proverom kvaliteta.

Uz navedene preporuke primenjuju se i odgovarajuća uputstva za primenu standarda 11.

Konzorcijum treba da prikaže na koji način je organizovana interna kontrola kvaliteta studijskog programa. Potrebno je jasno definisati procedure provere kvaliteta, nosioce procedura, odgovornost kao i način komunikacije i saradnju unutar konzorcijuma u okviru kontrole kvaliteta. Svi ovi elementi moraju da se nalaze u javno publikovanom dokumentu koji reguliše politiku obezbeđenja kvaliteta.

Da bi se obezbedio željeni nivo kvaliteta studijskog programa, čitav niz zadataka u okviru upravljanja studijskim programom treba da se obavlja zajednički, uz uključivanje svih partnera:

- koordinacija i spoljna reprezentacija konzorcijuma,
- razvijanje i monitoring akademskog sadržaja programa,
- osiguranje kvaliteta (akademski i administrativni aspekt, interno i eksterno),
- finansijska administracija i odlučivanje,
- studentska administracija,
- upisivanje, registracija, ispitivanje, ocenjivanje, transfer kredita, arhiviranje itd,
- promocija i regrutacija studenata.

Poželjno je uključivanje ne-akademske učesnika, kao što su predstavnici poslodavaca, u planiranje i monitoring studijskog programa.

Preporučuje se da svaki partner imenuje lice (ili funkciju) koje je zaduženo za lokalnu koordinaciju studijskog programa unutar matične ustanove. Ova osoba predstavlja glavnu kontakt osobu za ostale partnere u konzorcijumu.

Standard 12: Studije na daljinu

Studijski program zasnovan na metodama i tehnologijama obrazovanja na daljinu podržan je resursima koji obezbeđuju njegovo kvalitetno izvođenje.

Visokoškolska ustanova može organizovati studijski program na daljinu za svaku oblast i svako obrazovno-naučno i obrazovno-umetničko polje ako se nastavni sadržaj, podržan raspoloživim resursima, može kvalitetno usvojiti kroz studije na daljinu i ako se obezbeđuje isti nivo znanja diplomiranih studenata, ista efikasnost studiranja i isti rang (kvalitet) diplome kao i u slučaju uobičajenog načina realizacije studijskog programa.

Uz navedene preporuke primenjuju se i odgovarajuća uputstva za primenu standarda 12.

Ukoliko se studijski program izvodi preko studija na daljinu, on se može izvoditi ili u kombinaciji sa klasičnim načinom studija (blended) ili isključivo preko studija na daljinu.

Konzorcijum treba da priloži materijal koji sadrži opise, podatke i priloge kojima se dokazuje kvalitet realizacije studija na daljinu. Potrebno je prikazati logistiku i tehnologiju procesa učenja na daljinu. U vrednovanju su važni sledeći aspekti:

- kako primenjeni metodi omogućavaju usvajanje propisanog gradiva od strane studenata,
- u kakvim oblicima, kvantitetu i kvalitetu je ustanova razvila individualno usvajanje znanja od strane studenata,
- u kojoj meri sistem konsultacija pomaže individualno učenje studenata,
- na koji način sistem provere znanja doprinosi principu ekvivalentnosti diplome sa diplomom dobijenom klasičnim načinom učenja.

Paket materijala za učenje

Paket materijala za učenje ispunjava sledeće uslove:

- predstavlja pogodan sistem za individualno usvajanje sadržaja predviđenog znanja,
- u sistemu se nalazi odgovarajući sistem samoprovere,
- predviđeno gradivo i pomoćni alati se metodički uklapaju,
- sistem omogućava kontinualni razvoj materijala za učenje.

Posebnu pažnju treba obratiti na kvalitet, sadržinu i obim nastavnog materijala koji studenti dobijaju, pristup materijalima i raspoloživost nastavnika i saradnika radi interaktivnog rada (konsultacija).

Za postojeće, modifikovane i novopokrenute studije na daljinu obavezno treba priložiti kompletan paket materijala za učenje za sve godine i predmete studijskog programa.

Nastavno osoblje

Postoji odgovorni nastavnik – rukovodilac studija na daljinu. Jedan nastavnik može da pokriva najviše tri predmeta u semestru koji se izvode na daljinu.

Pošto učenje na daljinu zahteva nove uloge za nastavno osoblje, konzorcijum mora pokazati:

- kompetentnosti koje imaju kreatori pakete materijala za učenje, nastavnici i saradnici u svrhu realizacije predviđenog cilja studijskog programa.
- na koji način je u studije na daljinu ugrađen sistem kvaliteta visokoškolske ustanove.

Konsultacije

Od značaja je kvalitetan i pouzdan sistem za vođenje nastavnog procesa koji kontroliše proces izvođenja konsultacija za studije na daljinu (interaktivni rad sa studentima).

Konsultativni centri moraju da zadovolje standarde u pogledu opreme (informaciono-komunikaciona infrastruktura integrisana u sistem učenja na daljinu), prostora i tehničkog osoblja i u njima se obavljaju, u određenom obimu, klasične konsultacije po definisanom i objavljenom rasporedu.

Kontrola znanja

Kontrola i ocenjivanje znanja studenata sprovode se kroz različite forme predispitnih provera i kroz ispit, na isti način i pod istim uslovima kao i kod klasičnih ispita. Završni rad se takođe brani pod istim uslovima kao i kod klasičnih studija. Ispit i odbrana završnog rada obavezno se izvode u sedištu jedne od partnerskih ustanova.

Studenti

Studenti prijavljeni za studijski program koji se izvodi učenjem na daljinu moraju biti detaljno i jednoznačno informisani o uslovima i zahtevima koji proističu iz specifičnih okolnosti izvođenja učenja na daljinu.

Studenti upisani na studije na daljinu mogu preći na klasičan program na način i pod uslovima definisanim aktima visokoškolske ustanove, ali samo u okviru ukupnog broja studenata za koji je klasični program akreditovan.

Infrastruktura

Konzorcijum mora pružiti dokaze da raspolaže prostorom koji po veličini i uslovima obezbeđuje normalno obavljanje ispita, rad administrativno osoblja i smeštaj i rad na održavanju integrisane platforme za podršku učenju na daljinu. Konzorcijum treba da obezbedi nastavni materijal potreban za izvođenje nastave na daljinu u skladu sa Standardom 12. Ovaj materijal se distribuira do studenata preko Internet mreže. Kompletna nastava se se može izvoditi i u realnom vremenu, posredstvom video konferencijskog sistema do konsultativnih centara van sedišta članica konzorcijuma, čime se obezbeđuje interaktivnost, odnosno dvosmerna komunikacija profesor-student.

Konzorciju mora da obezbedi odgovarajuću stručnu literaturu koja mora biti dostupna studentima u elektronskom obliku na odgovarajućoj Internet stranici.